

Małgorzata Wolska-Długosz

Wartości tradycyjne (bóg, honor, ojczyzna) w życiu licealistów dotkniętych bezrobociem swoich rodziców

---

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 1, 99-116

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 1/2017

WARTOŚCI TRADYCYJNE (BÓG, HONOR, OJCZYZNA)
W ŻYCIU LICEALISTÓW DOTKNIĘTYCH BEZROBOCIEM SWOICH
RODZICÓW

TRADITIONAL VALUES (GOD, HONOR, COUNTRY) IN THE LIFE
OF HIGH SCHOOL STUDENTS AFFECTED BY UNEMPLOYMENT OF
THEIR PARENTS

MAŁGORZATA WOLSKA-DŁUGOSZ

*The Jan Kochanowski University,
ul. Krakowska 11, 25-029 Kielce, Poland;
e-mail: mwolskadlugosz@wp.pl*

ABSTRACT: *Human life is a continuous process of realizing values that reflect the meaning, the way of functioning in the world and thinking about it. The preferred system of values depend on the specific unit. Once prized traditional values – "God, Honor, Country" were the recession and had created in the society nihilism and skepticism. Considered canon medieval knight undoubtedly gradually gives way to the values of consumption, instrumental. In particular, it becomes clear that in young people, who increasingly represent the lack of real recognition of the value of higher education.*

KEY WORDS: *the hierarchy of values, traditional values – "God, Honor, Country", patriotism*

„Wymagajcie od siebie, choćby inni przestali od Was wymagać.”

Jan Paweł II

Wprowadzenie

Człowiek coraz częściej staje przed nowymi wyzwaniami, wyborami i zмага się z wszelkiego rodzaju trudnościami. To właśnie między innymi konkurencja, niepewność, zwątpienie, częsty brak stabilizacji powoduje stres i strach oraz szukanie sposobów odnalezienia (zachowania) właściwej drogi i kierunku dalszych działań. Istotną rolę odgrywają tutaj wartości – uporządkowany świat idei, przekonań uczy między innymi odporności na niepowodzenia, doceniania wszystkich radości i sukcesów oraz pozwala lepiej kontrolować sprawy, na które możliwy jest realny wpływ.

We współczesnym świecie nie ma jednoznacznej interpretacji pojęcia „wartość”. Często używa się go zamiennie z aspiracjami, dążeniami, potrzebami, celami czy postawami. Bardzo często definiowana jest, jako „obiekt pożądania, postawa, czynnik selekcji motywów działania czy też po prostu, jako kryterium wyboru celu” (Cudowska, 1997, p. 41). Według *Słownika języka polskiego* wartość to „coś co jest warte pod względem materialnym; znaczenie, ważność osoby lub przedmiotu, pozwalająca na zaspokojenie jakiejś potrzeby” (Nowy słownik języka polskiego PWN, 2002, p. 1110).

Wartości odzwierciedlają sens, sposób funkcjonowania w świecie i myślenia o nim. Bardzo często kojarzą się z pewnymi drogowskazami, którymi powinno się w życiu kierować. Są one abstrakcyjnymi pojęciami pokazującymi, co jest dobre, słuszne oraz ogólnie pożądane. Stanowią podstawę oceny społecznych działań człowieka oraz kształtują i wpływają na podejmowane przez niego wybory (Wolska-Długosz, 2014, p. 198). W potocznym ujęciu termin ten utożsamiany jest z tym co cenne, odpowiadające wysokim wymaganiom, godne pożądania, stanowiące cel dążeń ludzkich (Gajda, 2003, p. 38). Uznawane są także jako dowolny przedmiot idealny czy materialny, instytucję, idee, przedmiot rzeczywisty lub wymagowany w odniesieniu, do którego jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku oraz przypisują mu ważną rolę we własnym życiu (Szczepański, 1972, p. 97 - 98).

System wartości człowieka wyznacza ogólny kierunek pragnień i postępów ludzkich. Wpływa na podejmowane decyzje, styl życia i codzienne wybory.

Kształtuje się stopniowo, a w każdym kolejnym etapie życia następuje u jednostki uświadomienie celów, jakości egzystencji, relacji interpersonalnych oraz tego, co jest ważne i według jakich zasad będzie ona żyła (Dubis, 2014, p. 45). To właśnie „człowiek buduje siebie, świat a w ten sposób wciela w życie wartości. Dzięki niemu to, co cielesne i materialne, staje się duchowe, cenne, wartościowe” (Tischner, Kłoczowski, 2001, p. 16).

Preferowany system wartości zależy od konkretnej jednostki. Dla jednych ma większe znaczenia, dla innych – jest on mało istotny i znaczący. Cenione kiedyś wartości tradycyjne – Bóg, Honor, Ojczyzna – uległy recesji oraz wykreowały w społeczeństwie nihilizm i sceptycyzm. Uznawany kanon średniowiecznego rycerza niewątpliwie stopniowo ustępuje miejsca wartościom konsumpcyjnym, instrumentalnym. Szczególnie widoczne staje się to u osób młodych, którzy coraz częściej prezentują brak rzeczywistego uznania dla wartości wyższych, takich jak wrażliwość duchowa, poczucie sprawiedliwości czy estetyczności (Drzeżdżon, 2007, p. 24 - 34).

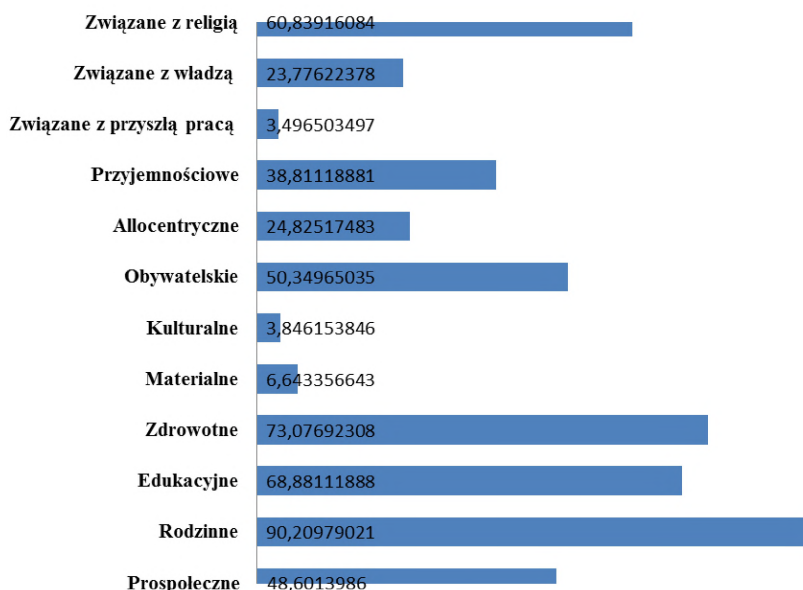
Analiza badań własnych

Zasadniczym celem przeprowadzenia badań było poznanie tradycyjnych wartości cenionych przez licealistów pochodzących z rodzin dotkniętych bezrobociem swoich rodziców. Główny problem został zawarty w pytaniu: Jakie wartości cenią licealiści z rodzin dotkniętych bezrobociem swoich rodziców? Podczas zbierania informacji zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a materiał badawczy zebrano przy wykorzystaniu techniki ankiety oraz wywiadu fokusowego. Badania przeprowadzono w dwóch etapach, jako wstępne służące do wprowadzenia zmian w pytaniach kwestionariusza ankiety oraz właściwe, którymi zostali objęci świętokrzyscy licealiści dotknięci bezrobociem swoich rodziców i ich rodzin.

Badania zostały przeprowadzone w pierwszym półroczu 2016 roku w województwie świętokrzyskim. Próba nie ma charakteru losowego, odnosi się wyłącznie do objętych badaniem konkretnych uczniów, ale może w znacznej mierze odzwierciedlać społeczny pogląd na temat cenionych wartości tradycyjnych. Ogółem przebadano 286 licealistów wychowujących się w rodzinach dotkniętych bezrobociem przynajmniej jednego z rodziców.

Wartości w życiu licealistów

Wypracowany i ukształtowany system hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do prawidłowego i świadomego życia. Przyjęte sposoby postępowania mają zasadnicze znaczenie nie tylko dla samej jednostki, ale także dla społeczeństwa. Wpływają między innymi na podejmowane decyzje, dokonywane wybory oraz motywują do aktywności, wytyczają cele i określają jak powinno się żyć, dokąd zmierzać. Ponadto oddziałują na integrację ludzi oraz scalają społeczeństwo nadając właściwy kierunek i stabilizując rozwój.

Wykres 1. Hierarchia wartości cenionych przez licealistów

Źródło: badanie własne

*Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru.

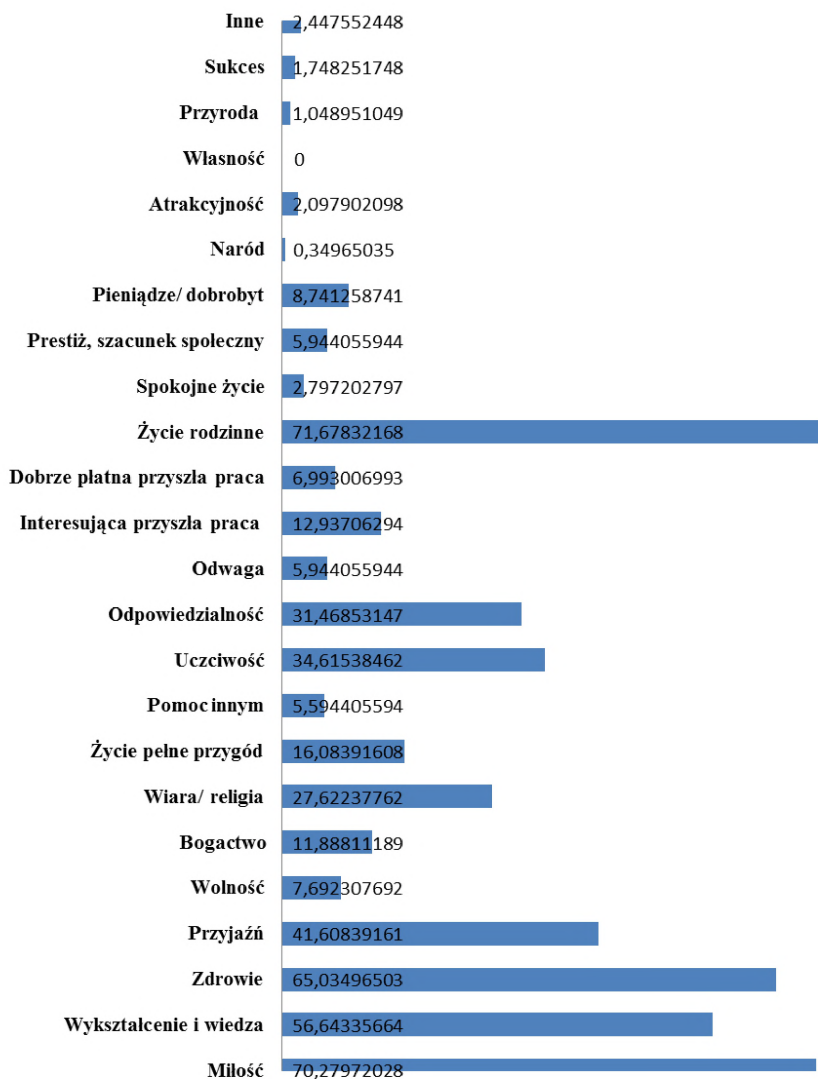
W życiu każdego, a zwłaszcza młodego człowieka, istotną rolę odgrywa hierarchia wartości. Badani licealiści najbardziej cenią swoją rodzinę, zdrowie oraz edukację. Ponad 90,21% respondentów uważa, że to właśnie bliscy, którzy ich otaczają dają im największe szczęście i zadowolenie. Rodzina niewątpliwie odgrywa największą rolę w życiu człowieka. To właśnie w niej dziecko otrzymuje wskazówki: jak odróżnić dobro od zła, dowiaduje się, co jest właściwe, a co szkodliwe, poznaje wzorce, normy i wartości. Kieruje procesem doświadczenia

przez dziecko świata przyrody, kultury oraz rozwojem poznawania przyczyn i skutków poszczególnych zjawisk. Młodzi ludzie podkreślając wagę rodziny kierują się także chęcią założenia swojej własnej, w wywiadzie fokusowym mówili: „W życiu każdego człowieka ważna jest rodzina – zarówno ta, którą się ma, jak również ta, którą pragnie się założyć. Ja również chcę się usamodzielnic i ją mieć. Ale nie za szybko, dopiero jak skończę szkołę i będę miał pracę”; „Udane życie rodzinne to mój priorytet. Moi rodzice są ważni, nawet najważniejsi, dają mi poczucie bezpieczeństwa i szczęśliwe życie. To oni zaspakajają moje potrzeby i spełniają każdą moją zachciankę, ale jak znajdę tego jednego-jedynego to chciałabym założyć swoją własną rodzinę, a moje dzieci wychować tak jak mnie wychowali moi rodzice”.

Nieco mniej (73,08%) osób zadeklarowało, iż ważne jest dla nich zdrowie. Każdy wie, że jego posiadanie stanowi warunek dobrego samopoczucia i funkcjonowania w społeczeństwie. Ważne jest, by młode pokolenie miło świadomość jego wagi, umiało o nie dbać i w żaden sposób go nie narażało. Trzeba pamiętać, iż nie jest ono darem losu otrzymanym raz na zawsze, ale powinno się je szanować i wzmacniać.

Wartością znajdującą się na trzecim miejscu, którą cenią młodzi ludzie jest edukacja. Aspiracje edukacyjne ważne dla 68,88% badanych wiążą się przede wszystkim z przyszłą nauką, z poziomem wykształcenia, który badani licealiści zamierzają lub planują osiągnąć w przyszłości. Mogą one przybierać postać pragnienia ukończenia poszczególnego typu szkoły jak również zdobycia określonego stopnia naukowego. W rozmowach indywidualnych jeden z respondentów powiedział: „edukacja i zdobycie wysokiego wykształcenia jest dla mnie bardzo ważne zwłaszcza, dlatego, że będę mógł później znaleźć dobrze płatną pracę. Mam nadzieję, że nie będę musiał liczyć każdej złotówki, tak jak jest w moim domu. Chcę się uczyć i będę się uczył, żeby mnie nie spotkało to, co moich rodziców, czyli bezrobocie”.

Kolejnymi szanowanymi przez młodych ludzi wartościami były te związane z religią (60,84%) jak również wartości obywatelskie (50,35%) oraz prospołeczne (48,60%). W skali ich hierarchii ważną rolę odgrywają wartości przyjemnościowe (28,81%), allocentryczne (24,83%) oraz związane z władzą (23,78%). Najmniejszą procentową liczbę wskazań otrzymały wartości materialne – 6,64%, kulturalne – 3,85% i związane z przyszłą pracą – 3,50%.

Wykres 2. Wartości cenione przez licealistów

Źródło: badanie własne

*Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru

Ceniony i wyznawany system wartości odnosi się do indywidualności i osobowości każdego człowieka. Dla badanych licealistów z rodzin dotkniętych bezrobociem swoich rodziców najcenniejsze jest życie rodzinne (71,68%) oraz miłość (70,28%). Miłość jest najpiękniejszą wartością, zjawiskiem, które dostarcza człowiekowi radość życia, wymaga siły i aktywizuje do działania. Jest „wartością naczelną, niezmienną i nieprzemijającą. Jedynie ona, wśród zmienności

i kruchości bytu ma moc skłaniania człowieka do nieskończonego dążenia ku poprawie i doskonałości” (Furmanek, 2011, p. 167).

Kolejnymi cenionymi wartościami są zdrowie – ważne dla 65,03% badanych oraz wykształcenie i wiedza uznawana przez 56,64% respondentów. Na miejscu następnym znalazła się przyjaźń, na którą wskazało 41,61% osób. Jest ona wzajemnym, dawaniem siebie, to „bliski i równoprawny związek pomiędzy osobami, oparty na wzajemnej sympatii, życzliwości, szczerości, zaufaniu, gotowości do pomocy oraz czerpaniu przyjemności z przebywania razem” (Kozmińska, Olszewska, 2007, p. 175).

Ważnymi wartościami dla młodych ludzi jest także uczciwość (34,62%), odpowiedzialność (31,74%) oraz wiara/ religia (27,62%). Nieco mniej wskazań zyskało również życie pełne przygód – cenione przez 16,08% oraz interesująca przyszła praca (12,94%). Podobnie jak w poprzednim pytaniu licealiści pokazali, iż pieniądze (istotne dla 8,74%) i bogactwo (uznawane przez 11,89%) nie są dla nich aż tak ważne. Podczas wywiadu fokusowego większość osób uważało, iż „pieniądze i bogactwo są ważne, ale nie najważniejsze, wolę się wykształcić i znaleźć dobrą pracę a nie liczyć na wygraną w totolotka”; „nie chcę i nie muszę być bogata, to prawda, że pieniądze szczęścia nie dają, ale bez nich nie da się żyć. Będę pracowała i mam nadzieję, że wystarczy mi pensji na życie na dobrym poziomie”; „bogactwo i dobrobyt nie jest dla mnie ważny”. „Wiem jak to jest wstać rano i mieć pustą lodówkę, dlatego jak będę bogaty to postaram się pomagać tym, co będą tego potrzebowali, by ich lodówka była zawsze pełna”.

Dla mniejszości badanych osób uznawanymi i szanowanymi wartościami jest wolność (7,69%), dobrze płatna przyszła praca (6,99%), prestiż, szacunek społeczny (5,94%) oraz odwaga – ceniona przez 5,94% respondentów. Najmniej wskazań zyskały takie wartości jak: naród, przyroda, sukces, atrakcyjność i spokojne życie.

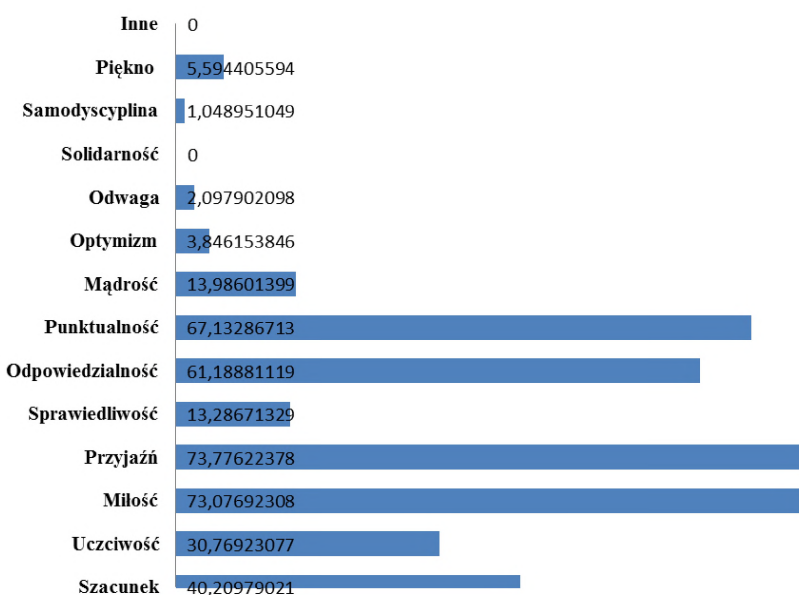

Wykres 3. Najważniejsza wartość ceniona przez licealistów

Źródło: badanie własne

Każdy człowiek reprezentuje swoją hierarchię wartości – na szczycie tej piramidy znajdują się różnorakie wartości zależne od konkretnej jednostki. Licealiści pochodzący z rodzin dotkniętych bezrobociem swoich rodziców spośród szeregu wymienionych wartości wybrali ich zdaniem najważniejszą. Odpowiedzi te pozwoliły na wyodrębnienie jednego z trzech wskazywanych wariantów. Zadeklarowane przez młodzież wartości niejako można ze sobą połączyć. Cenione najbardziej „życie rodzinne” opiera się zarówno na samej miłości, jak również na zdrowiu wszystkich jej członków (bardzo często scalając i jednocząc rodzinę). Wspomniane życie rodzinne najistotniejsze jest dla 76,57% respondentów. Zdrowie ważne jest dla 17,83% młodych ludzi. Miłość natomiast zadeklarowało 5,59% wszystkich osób, ponieważ warto kogoś kochać i właśnie dla niego żyć. „Człowiek szuka miłości, bo w głębi serca wie, że tylko miłość może uczynić go szczęśliwym”(Jan Paweł II, 1999).

Wykres 4. Najważniejsze wartości moralne cenione przez licealistów

Źródło: badanie własne

*Liczba odpowiedzi przekracza 100, ze względu na możliwość wielokrotnego wyboru

Szczególne miejsce w świecie wartości zajmują wartości moralne. To one współdecydują o blasku i pięknie natury człowieka. Stanowią potęgę oraz podstawę życiowej witalności i stabilności. Wartości moralne są zawsze

wartościami osobistymi, mogą być wrodzone, lecz zawsze są osobiste. Szanująca je jednostka jest istotą wolną oraz odpowiedzialną za swoje słowa, postawy i czyny.

Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, iż najwięcej licealistów wychowujących się w rodzinach z problemem bezrobocia w swoim życiu ceni takie wartości moralne jak: przyjaźń – 73,78%, miłość – 73,08% oraz punktualność – 67,13%. Wspomniana punktualność jest jedną z ważniejszych cenionych wartości i zasad *savoir – vivre*. Nie spóźniając się, dajemy do zrozumienia nie tylko to, że jesteśmy odpowiedzialni, ale także to, że szanujemy osoby, z którymi się umówiliśmy. Pokazujemy nasze staranie oraz to, że nam na czymś zależy. Niewiele mniej istotna dla badanej młodzieży jest także odpowiedzialność – ceni ją 61,19% wszystkich respondentów. Termin „odpowiedzialność” rozumiany może być na wiele różnych sposobów i przyjmować wiele odmian (może być to odpowiedzialność karna, cywilna, polityczna, opieka nad drugim człowiekiem, podczas wykonywania różnych prac, za słowo itp.). Dotyczy i pojawia się w każdej sferze życia. Niewątpliwie jest postawą człowieka sukcesu, kogoś kto świadomie kieruje swoim życiem, a następnie umie ponieść konsekwencje za swoje decyzje i postępowanie.

Kolejnymi ważnymi cechami dla niektórych badanych licealistów jest szacunek (40,21%) oraz uczciwość (30,77%). Potrzeba szacunku zarówno dla samego siebie a także ze strony innych ściśle łączy się z normami dotyczącymi godności oraz akceptacji drugiego człowieka. Ważne jest, aby jednostka oczekująca uznania ze strony otoczenia sama je doceniała i szanowała. Stojąca obok szacunku uczciwość stanowi także dla wielu osób fundament życia codziennego. Człowiek prawdomówny, nieakceptujący kłamstwa i zła często postrzegany jest jako osoba lojalna i godna zaufania. Powinno się zwracać szczególną uwagę na obie wymienione wartości. Życie zgodnie z nimi oparte jest na godnym reprezentowaniu swojej osoby. Ponadto preferowanymi przez badanych licealistów normami moralnymi była także sprawiedliwość (13,29%) oraz mądrość (13,99%). Najmniejszy wskaźnik procentowy uznawany przez niewielu reprezentantów przypadł takim wartościom jak: optymizm, odwaga, piękno oraz samodyscyplina.

Wartości tradycyjne w życiu licealistów – Bóg

W życiu każdego chrześcijanina niewątpliwie ogromną rolę odgrywa Bóg. To on jest Stwórcą całego świata i wyznacznikiem wartości. Uczy jak żyć, postępować, by otrzymać łaskę Bożą i nie krzywdzić bliźniego. Człowiek wierzący modli się, żyje zgodnie z ustanowionymi przykazaniami i ufa Panu bezgranicznie. W chwilach rozterki, smutku i zwątpienia zwraca się do Niego, prosząc Go o opiekę i wsparcie. Bóg zawsze jest blisko człowieka, potrafi mu wybaczyć i odpuszcza wszystkie popełnione grzechy. Każdy chrześcijanin wie, że kiedy zbłądzi, to Stwórca zawsze mu wybaczy i otworzy przed nim swoje serce a na całym świecie nie ma nikogo takiego, kto obdarza wszystkich ludzi opieką, miłością oraz wskazuje drogę, którą powinno się iść.

Wykres 5. Deklaracje licealistów odnoszące się do wiary

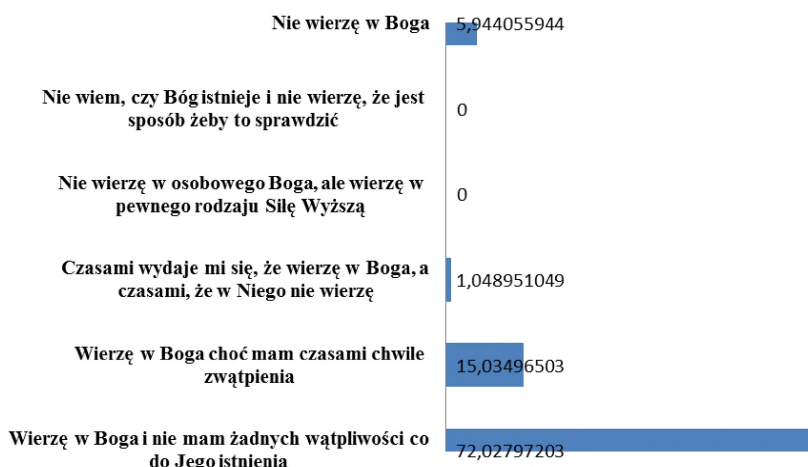
Źródło: badanie własne

„Wy jesteście przyszłością świata! Wy jesteście nadzieją Kościoła! Wy jesteście moją nadzieją!” (Jan Paweł II, 1978) – te słowa Jana Pawła II są apelem podkreślającym wagę osób młodych w życiu chrześcijańskim. Religijność jest kwestią indywidualną, zależy od danej jednostki – jest szczególnie trudna dla osób szukających „właściwej drogi życiowej”. Większość nastolatków błądzi i nie wie, jak powinna żyć. Ważne jest, by znalazł się ktoś taki (ksiądz, papież), kto nauczy ich, udzieli właściwych wskazówek i wskaże odpowiednią i właściwą drogę.

Jedni – uważając się za chrześcijan – okazują to, inni natomiast wolą zachować swą religijność w tajemnicy. Wśród badanych licealistów tylko 5,94% pokazuje własną osobę, jako niewierzącą. Pozostała część respondentów (94,06%), przyznając się do kultywowania praktyk religijnych w wywiadzie fokusowym, mówiła: „jestem wierząca, chodzę do kościoła i się tego nie wstydę. Nawet będąc w towarzystwie innych ludzi podkreślam swoją religijność”; „nie wiem czy jestem dobrym chrześcijaninem, nie tylko chodzę do kościoła i jak to się mówi „klepię zdrowaśki”, ale modlę się chyba tak naprawdę a całe swoje życie powierzyłem Bogu i wierzę w to, że będzie tak jak On chce”; „ ja się przyznaję do wiary i tego

nie ukrywam, ale znam też takie osoby, które teoretycznie są wierzące, ale jeśli ktoś ich zapyta o wiarę unikają odpowiedzi i kończą temat lub po prostu twierdzą, że są niewierzące, czyli po prostu wstydzą się swojego wyznania”; uważam, że większość osób ukrywa to, że chodzi do kościoła. W dzisiejszym świecie dużo ludzi neguje obecność Boga a osoby przyznające się do tego, że w Niego wierzą są szykanowane i wyśmiewane”.

Jedni w swoim życiu odrzucają (mają do tego prawo, to ich decyzja i wybór) normy, przykazania, buntując się wtedy przeciwko Bogu i wierze. Inni natomiast uważają, że jest On ich sensem życia, nadzieją i miłością. W obecnych czasach dla wielu osób wiara stała się czymś zbędnym, wstydliwym. Wiele osób bardzo często deklaruje bycie osobą niewierzącą, przynależącą do sekty lub po prostu wierzącą, ale niepraktykującą. O przeciwnościach chrześcijańskich ostatniego czasu świadczy także sporna batalia o krzyż. Jednak przeprowadzone badania potwierdzają, iż wiara dla ankietowanych licealistów jest naprawdę bardzo ważna i nie tylko daje im nadzieję, ale także jest ich sensem życia.

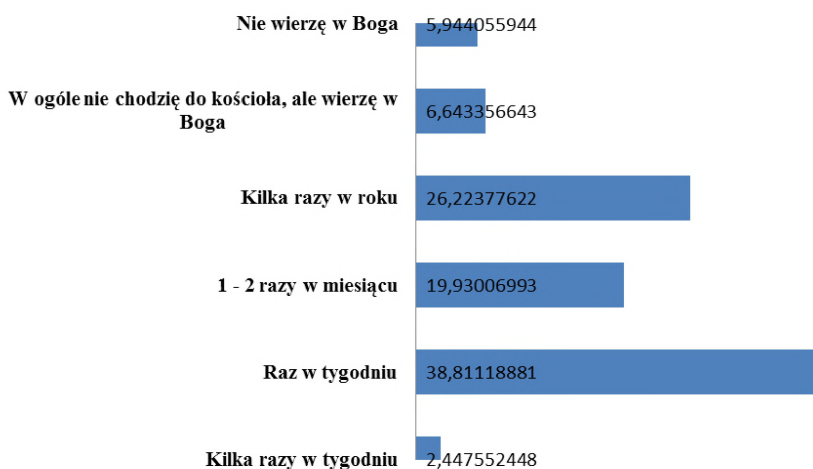

Wykres 6. Świadomość wiary

Źródło: badanie własne

Zdawanie sobie z czegoś sprawy ważne jest w każdej kwestii, również w tej religijnej. Posiadanie właściwej chrześcijańskiej świadomości wpływa nie tylko na osobowość człowieka, ale także umacnia go w codziennym życiu. Przeprowadzone badania odnoszące się do wartości tradycyjnych cenionych przez licealistów dotkniętych bezrobociem swoich rodziców pokazują, iż 72,03%

młodych ludzi wierzy w Boga i nie ma żadnych wątpliwości, co do Jego istnienia. W życiu każdego człowieka (nie tylko młodego) widoczne są także chwile zwątpienia odnoszące się do wiary. Deklaracje takie złożyło 15,03% respondentów. Oprócz osób niewierzących (5,94%) – są także takie jednostki, którym czasami wydaje się, że wierzą w Boga, a czasami, że w niego nie wierzą. Wskaźnik ten wynosił 1,05% ogółu uczniów.

Wykres 7. Częstotliwość praktyk religijnych (chodzenie do kościoła)

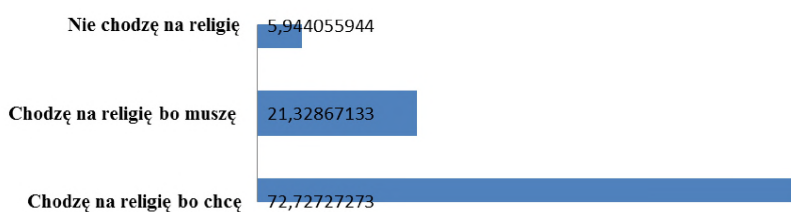
Źródło: badanie własne

Na tle wszystkich państw europejskich Polska jest jednym z najbardziej katolickich krajów – regularnie do kościoła uczęszcza około 40% wszystkich obywateli. Są to jednak w dużej mierze osoby dojrzałe i starsze. Młodzi coraz częściej deklarują chrześcijaństwo „wierzące, lecz niepraktykujące” przekraczając progi świątyni kilka razy w roku (26,22% badanych licealistów), czyli zapewne z okazji najważniejszych świąt i uroczystości rodzinnych. Słuchając rozmów na podany temat jeden z licealistów powiedział: „ja chodzę do kościoła, ale bardzo rzadko, zazwyczaj w Boże Narodzenie (ale tylko na pasterkę), w Wielkanoc oraz na jakieś uroczystości rodzinne – śluby, pogrzeby i chrzty”.

Decyzję o rezygnacji z Mszy Świętej, ale wierę w Boga zadeklarowało 6,64% młodych ludzi. W większości przypadków rezygnacja ta nie jest determinowana konkretnymi uzasadnieniami. Z reguły przyczyna powstaje w chwili, kiedy rodzice przestają posyłać i zmuszać swoje dzieci do chodzenia do kościoła. Brak

nadzoru i narzuconego obowiązku u większości osób powoduje oglądanie murów świątyni tylko z zewnątrz, przechodząc lub przejeżdżając obok niej.

Osoby, które w momencie nabrania „swobody chrześcijańskiej” nie odwróciły i nie przestały chodzić do kościoła z reguły będą to często robiły. Nie jest to dla nich żaden obowiązek, są katolikami a do kościoła chodzą, bo chcą, nie dlatego, że ktoś im każe. Deklaracje licealistów odnoszące się do częstotliwości praktyk religijnych są następujące: 1-2 razy w miesiącu do kościoła uczęszcza 19,93% badanych; raz w tygodniu, zazwyczaj w niedzielę uczestnictwo we Mszy Świętej wskazało 38,81% młodych ludzi, a kilka razy w tygodniu 2,45% respondentów.

Wykres 8. Uczęszczanie na lekcje religii

Źródło: badanie własne

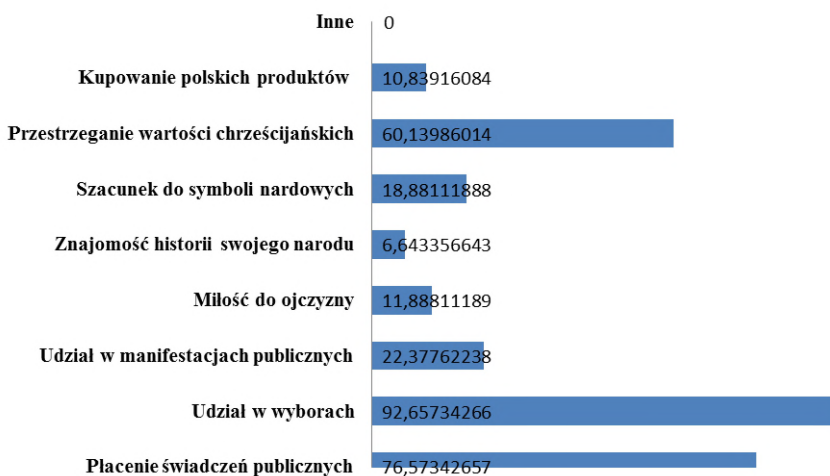
W wielu domach wraz z rozpoczęciem roku szkolnego często pojawia się temat lekcji religii. Ogólnie mówiąc, przedmiot ten wzbudza dość często kontrowersje nie tylko ze strony samych uczniów negujących program nauczania czy prowadzącego, ale także od lat toczy się spór nie o jej znaczenie i rolę, ale o samą obecność w polskich szkołach. Większość dorosłych pamięta czasy chodzenia na lekcje religii do kościoła czy do salek katechetycznych. Nie było wtedy problemu z osobami niewierzącymi i nieuczęszczającymi na nauki chrześcijaństwa. Jednak wraz z przeobrażeniem kraju w latach dziewięćdziesiątych religia została wprowadzona do szkół, jako jeden z przedmiotów nauczania. W obecnych czasach coraz częściej zauważa się przekonanie, iż lekcje te chce się zepchnąć na margines wychowawczy. Zdaniem wielu osób nauki religii powinny odbywać się na pierwszej lub ostatniej lekcji – tak, by można było swobodnie z nich zrezygnować – młodzież sama powinna decydować o tym czy chce na nie uczęszczać czy nie, a etyka wcale nie musi stanowić alternatywy nauczania moralnego postępowania. Sporne kwestie toczą się cały czas, a młodzież za sprawą decyzji rodziców na nią uczęszcza bądź nie.

Przeprowadzone badania pokazują, iż oprócz 5,94% niewierzących i niechodzących na religię licealistów pozostali na nią uczęszczają. Zadowolające jest to, że większa część badanych chodzi na religię, bo chce. Deklaracje takie złożyło 72,73% respondentów. Aż 21,33% uczniów nauki te kultywuje tylko dlatego, że zostali do tego przymuszeni.

Wartości tradycyjne w życiu licealistów – Honor, Ojczyzna

Wśród wartości tradycyjnych dużą rolę odgrywa także patriotyzm, czyli miłość, silne przywiązanie do swojej ojczyzny. Przejawia się głównie poczuciem silnej więzi społecznej, kulturalnej, emocjonalnej, religijnej z własnym narodem, jego wartościami, aspiracjami oraz tradycją i historią. Patriota to osoba solidarna, gotowa oddać życie i ponieść wszelkiego rodzaju wyrzeczenia dla swojego kraju.

W czasach walk polski patriotyzm kojarzony był głównie, jako zbrojna obrona granic kraju, udział w powstaniach, wojnach czy walkach zbrojnych. W pokojowej współczesności przejawiać się on może także między innymi płaceniem podatków, solidnym wypełnianiem obowiązków obywatelskich czy szanowaniem symboli narodowych. Dojrzały patriota cechować się będzie: znajomością historii, tradycji i wartości narodowych; troską o rodzinę i własny rozwój osobisty; kompetentną aktywnością zawodową oraz rozważną aktywnością społeczną i polityczną.

Wykres 9. Przejawiany patriotyzm

Źródło: badanie własne

Przeprowadzone badania wśród licealistów dotkniętych bezrobociem swoich rodziców pokazują, iż zdaniem większości osób ważnym przejawem patriotyzmu jest udział w wyborach (92,66%) oraz płacenie świadczeń publicznych (76,57%). Wymienione działania często wnoszą pozytywny wkład jednostek w sytuację społeczną oraz polityczną swojej ojczyzny. Wymaga to od nich przede wszystkim krytycznej obserwacji rzeczywistości oraz umiejętności wyrażania swojego zdania na dany temat, przestrzegania ustalonych reguł oraz jednoczenia się w sytuacji podejmowania ważnych narodowych decyzji.

Postawa patriotyzmu zdaniem młodych ludzi wiąże się także z szanowaniem wartości chrześcijańskich (deklaracje takie złożyło 60,14% badanych) oraz udziałem w manifestacjach publicznych i uroczystościach narodowych obchodzonych w kraju (22,38%). Ponadto 18,88% respondentów uważa, iż szacunek do symboli narodowych to także ważna cecha. Kolejnym przejawem patriotyzmu według licealistów jest miłość do ojczyzny (11,89%) oraz kupowanie polskich produktów (10,84%). Najniższy, lecz bardzo ważny wskaźnik procentowy, zyskała znajomość historii swojego narodu – uznawana przez 6,64% młodych ludzi.

Wykres 10. Opinia badanych licealistów dotycząca obrony kraju w chwili zagrożenia zewnętrznego

Źródło: badanie własne

Ojczyzna pojmowana często, jako matka, kraj rodzinny, w którym człowiek się urodził. Zawdzięcza się jej to, kim się jest – zwłaszcza w kontekście warunków geograficznych i zasobów kulturowych. Ojczyzna wiąże się „z naszym rodzeniem, stawaniem się, z początkami, które jednak nie zamykają się do dzieciństwa, lecz przedłużają się do starości, wyrażają po prostu naszą stałą zależność od konkretnego społeczeństwa i wywołują z kolei tendencję do kontynuowania naszych wspólnych powiązań w stosunku do innych. (...) Pojęcie Ojczyzny zbliża się do szeroko rozumianego pojęcia macierzyństwa społecznego. Jest ona faktem pierwotnie danym człowiekowi” (Strus, 2008, p. 190).

Ojczyzna powinna być wspólnotą łączącą cały naród w jedność – zwłaszcza w chwilach kryzysowych. Przeprowadzone badania pokazują, iż w chwilach trudnej narodowej sytuacji tylko 19, 93% młodych ludzi byłoby gotowych bronić jej i oddać za nią swoje życie. Niezależnie od stopnia patriotyzmu aż 72,76% licealistów bałoby się podjąć konkretną decyzję, dlatego też nie wiedzą oni, co by zrobili w takich chwilach. Zaskakujące jest to, iż aż 12,69% młodych ludzi nie walczyliby o wolność swojego kraju. Decyzję tę jeden uczeń uzasadnił słowami: „myślę, że w chwilach zagrożenia zewnętrznego po prostu bym uciekł z kraju, gdzieś daleko poza jego granice. Jestem młody i chcę żyć. Nie jest to dla mnie ważne czy będę mieszkał w Polsce czy innym państwie. Ważne bym czuł się bezpiecznie. A tak na marginesie mówiąc... cały czas zastanawiam się nad tym czy po skończeniu szkoły nie powinienem wyjechać za granicę, rodzice nie mają stałej pracy, ledwie łączymy koniec z końcem a tam zapewne będę miał lepszą perspektywę”.

Obrona ojczyzny jest ważna. Powinna być ona nie tylko prawem, ale także moralnym obowiązkiem całego narodu względem swojej „matki”. Dlatego każdy obywatel powinien zawsze być gotowy do walki o wolność swojego kraju, natomiast w chwilach pokoju powinien dokładać wszelkich starań, aby w jego ojczyźnie żyło się dobrze i bezpiecznie.

Wykres 11. Opinia badanych licealistów dotycząca aktualizacji hasła „Bóg, Honor, Ojczyzna” w sytuacji zagrożenia zewnętrznego

Źródło: badanie własne

Uznawany podczas II wojny światowej (ale także długo po jej zakończeniu) kanon rycerski „Bóg, Honor, Ojczyzna” powoli ulega przedawnieniu. Zdaniem większości młodych ludzi (76, 22%) powinno się go na nowo aktualizować. Pomimo wiedzy historycznej duża część osób nie widzi powiązania tych słów z patriotyzmem a co poniektórzy nawet nie potrafią wymienić ich właściwej kolejności. Tylko 23,78% badanych licealistów uważa, że słowa te nie wymagają

ponownego przypominania, twierdząc, że „każdy człowiek powinien wiedzieć, co słowa te znaczą i do czego się odnoszą”.

Podsumowanie

W życiu każdego - zwłaszcza młodego człowieka - niewątpliwie dużą rolę odgrywają wartości. Stojąca u progu dojrzałości prawie dorosła jednostka jako osoba wolna samodzielnie podejmuje decyzje oraz dokonuje wyborów. To od niej, od jej osobowości i charakteru zależeć będzie wyznawany i reprezentowany system wartości, który nadaje życiu sens oraz pozwala inaczej spojrzeć na otaczający świat. Pomaga także zrozumieć, co jest dobre, właściwe, pożądane oraz zobaczyć pozytywny lub negatywny wpływ rozmaitych oddziaływań na życie człowieka. Ukazanie prawidłowych wartości wpływa na kształtowanie postaw moralnych oraz właściwych relacji z otoczeniem.

Życie człowieka jest ciągłym procesem realizowania wartości. Różnorodność ich podejmowania w duży stopniu uwarunkowana jest wychowaniem, edukacją i wpływem bodźców zewnętrznych. Na ogół przyjmuje się, że postawy te są kształtowane poprzez dom rodzinny oraz najbliższe otoczenie. Bardzo często są one także odwzorowaniem, a nawet kopiowaniem wartości swoich rodziców, nauczycieli, przyjaciół, dlatego ważne jest, aby stworzyć młodym ludziom odpowiednie warunki oraz przekazać takie normy, które umożliwią życie zgodne ze swoimi aspiracjami, możliwościami oraz sprawią, by żyli oni w zgodzie z Bogiem, samym sobą i drugim człowiekiem.

W toku przeprowadzonych badań empirycznych ustalono, iż jednymi z najbardziej cenionych wartości w życiu licealistów z rodzin dotkniętych bezrobociem swoich rodziców jest życie rodzinne (cenione przez 90,21% uczniów), zdrowie (uznawane przez 73,08% respondentów) oraz edukacja (ważna dla 68,88% badanych). Ponadto ważną rolę odgrywają także w ich życiu miłość i przyjaźń.

„Bóg – Honor – Ojczyzna” to symboliczny skrót cenionych i szanowanych wartości tradycyjnych. Często deklarowane zobowiązanie, pod którym gotowa podpisać się jest znaczna część ludzi, lecz nie zawsze ma odzwierciedlenie w czynach. Pomimo znajomości kodeksu rycerza oraz posiadania odpowiedniej wiedzy wśród badanych licealistów widoczna jest niewielka troska o swoją ojczyznę zwłaszcza w sytuacjach konfliktu, które wymagają od obywateli

radykalnych postaw i cywilnej odwagi. Utracić życie za swoją ojczyznę gotowa była tylko niewielka część młodych ludzi, tj. 19,93% respondentów. Kolejność wypowiedzianych słów, z którą mieli trudność także niektórzy licealiści nie jest przypadkowa, o czym nie wszyscy wiedzą. Powierając i oddając ważne sprawy Bogu, 94,06% licealistów wie, że wszystko jest na właściwym miejscu, a wykonywane zadanie nie jest samym w sobie celem, lecz fundamentem życia wiecznego.

BIBLIOGRAPHY:

- Cudowska, A. (1997). Orientations of life of contemporary students. Białystok: Wyd. Trans Humana.
- Drzeżdżon, W. (2007). Influence of changes in education on the value system of a young person. *Studia Gdańskie*, 4, 24-34.
- Dubis, M. (2014). Values and lifestyles of youth. *Jagiellońskie Studia Socjologiczne*, 1, 35-45.
- Frankfort – Nachmias, C., Nachmias, D. (2001). Research methods in social sciences. Poznań:Wyd. Zys i S – ka.
- Furmanek, W. (2011). Love - the lost value of modern pedagogy. Rzeszów: Wyd. Oświatowe FOSZE.
- Gajda, J. (2003). Values in education. In: T. Pilch (ed.), *The 21st century teaching encyclopedia*, vol. 7, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Jan Paweł II. (1978). Inauguration of the papacy. Watykan 22.10.
- Jan Paweł II. (1999). Homily during Holy Mass. Sopot 5.07.
- Koźmińska, I., Olszewska E. (2007). With a child in a world of values. Warszawa: Wyd. Świat Książki.
- Maszke, W. (2004). Methodological basis of pedagogical research. Rzeszów: Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Nowy słownik języka polskiego PWN. (2002). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Strus, R. (2008). Educate young people to love their homeland. *Pedagogika Katolicka*, 3,189-198.
- Szczepański, J. (1972). Elementary concepts of sociology. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tischner, J., Kłoczowski, J. A. (2001). In view of the value. Poznań: Wyd. W drodze.
- Wolska – Długosz, M. (2014). Values. In: K. Zajdel, M. Prokosz (eds.), *Glossary. Compendium of knowledge teacher and parent*, Toruń: Wyd. Adam Marszałek.